

ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Єфімова О.В.

аспірантка,

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди*

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КАДЕТСЬКИХ КОРПУСАХ УКРАЇНИ (ДР. ПОЛ. ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.).

Наукове вирішення сучасних завдань з удосконалення підготовки спеціаліста військового профілю у відповідних навчально-виховних закладах в Україні неможливе без урахування досвіду минулих поколінь. Особливий науковий інтерес представляє організація дозвіллевої діяльності, що значно впливала на формування особистості майбутнього військовослужбовця у кадетських корпусах, які діяли на території України у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття.

Як свідчить аналіз архівних документів та мемуарної спадщини [2; 3; 7] значне місце у житті вихованців кадетських корпусів займала дозвіллева діяльність, завдяки якій кадети, передусім, мали можливість ненадовго відволіктися від суворої корпусної дисципліни, поспілкуватися з товаришами у неформальній обстановці, приділити час улюбленим заняттям (зазвичай танці, співи, музика), які виходили за рамки обов'язкового навчального процесу. Таким чином, дозвіллева діяльність сприяла психологічному розвантаженню, а також поглибленню естетичних смаків та уподобань.

Проведений науковий пошук дозволяє виділити наступні форми дозвілля у кадетських корпусах другої половини ХІХ – початку ХХ століття: кадетські табори, корпусні музеї, кадетське читання, літературно-музичні вечори і корпусні свята. Так, що однією з форм дозвіллевої діяльності у кадетських корпусах були літні табори, час появи яких 1852 року. Згідно наказу Головного начальника військово-навчальних закладів табори створювалися для кадетів старшої роти, які перебували у них після іспитів упродовж шести тижнів. Зауважимо, що літні табори відігравали значну роль у системі військово-фізичної підготовки кадетів [7, с. 157].

Весь побут у них був улаштований на зразок побуту військових таборів. Кадети несли вартову службу, будували укріплення стріляли з карабінів «сколлер» тощо [3, арк. 3]. Окрім того, кадети постійно перебували на свіжому повітрі, загартовувалися, займалися різноманітними фізичними вправами та змаганнями.

Установлено [2; 3], що заняття у таборах поділялися на практичні та теоретичні. До практичних занять належали: стройовий вишкіл, гарнізонна і польова служби, військові прогулянки, стрільба дробинами, визначення відстані без застосування приладів, гімнастика і фехтування, плавання, польова топографічна робота. Теоретичні заняття полягали в ознайомленні з відомостями, обов'язковими для кожного рядового, даними про гарнізонну та польову службу, в опануванні топографічного креслення.

Наголосимо, що для кадетів, які перебували у таборах часто організовували екскурсії. В Одеському кадетському корпусі у практику патріотичного виховання було введено дальні військові походи, закордонні екскурсії за участю кадетів. Під час військових екскурсій та походів, учнів старалися ознайомити не тільки з чисто

військової стороною цих заходів, а й ввести в повсякденний побут солдатів та матросів, близьке знайомство з яким було необхідно кожному майбутньому офіцеру.

Установлено, що особливе місце у дозвіллевій діяльності вихованців кадетських корпусів та розвитку у них почуття прекрасного відводилося музеям, що створювалися при закладах [1, с. 11]. Зазначимо, що, у досліджуваній нами період, такі музеї являли собою зібрання рукописних книг, наочних посібників, творів мистецтва та інших зразків, будь-яким чином пов'язаних з історією закладу, що були даровані видатними особистостями, які відвідували військово-навчальний заклад, або зроблені руками минулих вихованців. Зауважимо, що кадети молодших класів допускалися до музею на короткий час і як правило в один із залів. Після розповіді про велику історичну подію чи біографію відомого полководця вихованців підводили до картин чи статуй, що наглядно демонстрували головну ідею бесіди. Для кадетів старших класів організовували екскурсії, зазвичай, більш розгорнуті по декількох залах, розказуючи про експонати, що знаходилися у музеї [1].

Установлено, що суттєво місце у дозвіллі відводилося позакласному читанню, що сприяло морально-естетичному вихованню кадетів. З цією метою у кадетських корпусах створювалися фундаментальні та ротні бібліотеки. Наприклад, в Одеському кадетському корпусі бібліотека забезпечувала вихованців усіма творами світової літератури. Так, у період з 1899 по 1906 рік до фундаментальної бібліотеки корпусу надійшло 3675 книг, до ротних – 2104 книги. Зауважимо, що такі читання проводилися, як у груповій, так і в індивідуальній формі. Групові читання організовував офіцер-вихователь у вільний від занять час; вони супроводжувалися поясненнями та повчальними бесідами. Зазначимо, що кадети старших класів читали твори на військову тематику, молодшим рекомендувалася пригодницька література та вітчизняна класика.

Виявлено, що незважаючи на заборону та невизнання української національної культури, вихованцям дозволено було читати твори українських авторів: М. В. Гоголь «Мертві душі» і «Повне зібрання творів», Г. Ф. Квітка-Основ'яненко «Маруся», Т. Г. Шевченко «Кобзар» і «Пісні і думки кобзаря» [4, с. 18, 30, 68].

У процесі наукового пошуку встановлено, що з метою формування навичок з виразного читання Головне управління військово-навчальних закладів за свій рахунок відряджало у кадетські корпуси відомих на той час драматичних артистів. Зазвичай вони проводили настановчі заняття, які потім продовжувалися офіцерами-вихователями. Наприклад, до Одеського кадетського корпусу було направлено артиста імператорських театрів Озаровського. Митець навчав кадетів прийомам виразного читання, умінню триматися на сцені. Він обов'язково прослухував кожного вихованця, надавав поради. Зауважимо, що такі заняття позитивно впливали на вихованців військових закладів сприяли формуванню інтересу й захопленню виразним читанням. Так, і після від'їзду Озаровського багато хто з кадетів продовжили займатися виразним читанням, а згодом брали активну участь у любительських спектаклях [5, с. 110-112].

Архівні матеріали, що зберігаються у ЦДІАК України [2; 3] свідчать, що важливе місце в організації дозвілля у кадетських корпусах, що розташовувалися на українських землях, займали літературно-вокальні вечори. Наприклад, у день корпусного свята 10 грудня 1915 року, 60 кадетів Київського кадетського корпусу відвідали лазарет і виступили перед пораненими на війні солдатами. Вихованці зачитали гуморески, кадетський духовий оркестр виконав музичні п'єси [3, арк. 53].

У 1907 р. літературно-вокальні вечори були проведені і у стінах Сумського кадетського корпусу. Викладачами та кадетами закладу було підготовлено концерт з двох відділень: у першому – зіграно «Скупий лицар» О. С. Пушкіна; у другому –

виконано музичні твори, серед яких виступ хору, який заспівував «Билину про Добриню Микитовича» [6].

Особлива увага у кадетських корпусах приділялася й розважальним вечорам, програма яких завжди попередньо обговорювалась у педагогічних комітетах. Обов'язковими були читання поетичних творів, хоровий спів під акомпанемент, виконання музичних п'єс на різних інструментах, танці, спектаклі. У Сумському корпусі в таких заходах активну участь брали учнівський церковний хор, духовий, струнний та симфонічний оркестри.

Аналіз історико-педагогічних джерел свідчить, що у переліку форм дозвілєвої діяльності належне місце посіли й драматичні гуртки, що діяли при кадетських корпусах, що розташовувалися на українській території. Зазвичай їх репертуар складався із творів М. Гоголя, музичних п'єс з історії України, серед яких такі як-от: «Запорожець за Дунаєм», «Наталка-Полтавка», «Аскольдова могила».

Установлено, що у стінах кадетських корпусів досліджуваного проводилися танцювальні вечори на яких були присутні корпусні дами зі своїми дітьми. У своїх спогадах полковник Б. Каховський – офіцер-виховател ь Полтавського кадетського корпусу, так описував один із вечорів: «..танцювали кадрили, вальс, польку, мазурку. Останню вихованці дуже любляють і танцюють охоче та непогано». Крім цього вечора протягом зими до полтавського корпусу, із відома директора, були запрошені батьки, родичі і знайомі вихованців. 6 грудня, як день відкриття закладу, святкувався урочисто, у цей день завжди був танцювальний вечір. На цих заходах завжди були присутні викладач танців, які слідкував за танцюючими вихованцями. Вечора намагалися зробити більш сімейного характеру, запрошуючи всіх присутніх танцювати і проводити час з вихованцями [7, с. 161].

Отже, проведений науковий пошук дозволяє зробити наступні висновки: дозвілєва діяльність стала гармонійним доповненням системи підготовки майбутніх військових у кадетських корпусах, що розташовувалися на Українських землях у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.; сприяла формуванню військових умінь, морально-естетичних якостей, а також зміцненню здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Герштенцвейг В.О патриотическом воспитании (офицер-воспитатель Ташкентского кадетского корпуса). – СПб., 1911. – 36 с.
2. ДАК. Ф. 122. – Оп.1. спр.740. – Арк. 3.
3. ДАК. – Ф. 112. – Оп. 1. – Спр. 1785. – Арк. 76., арк. 53.
4. Каталог книг для ротних бібліотек кадетських корпусів. С-Петербург 1907 г. – 72 с. 18, 30, 68.
5. Одесский Великого Князя Константина Константиновича Кадетский Корпус 1899-1924. – Нью-Йорк: Нью-йоркское объединение Кадет Одесского Корпуса – 1-е. – 1974. – 366 с.
6. Педагогический сборник. – 1907, № 8. – 120 с.
7. Павловский И.Ф. Исторический очерк Петровско-Полтавского кадетского корпуса (1840–1890). Полтава, 1890. – 303 с.